

วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Journal of Buddhist Studies Chulalongkorn University

ISSN 0858-8325 © ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๑ มกราคม-เมษายน ๒๕๕๔

บทบรรณาธิการ ภพภูมิ : จะเชื่อหรือไม่เชื่อดี

พระพุทธศาสนาจะเสื่อมลง ก็เพราะมีผู้ปฏิบัติตามคำสอนน้อยลง หรือผู้ปฏิบัติปฏิบัติผิดไปจากคำสอนของพระศาสดา เนื่องจากไม่รู้หรือเข้าใจคำสอนผิด ความเสื่อมลงนี้มิได้มาจากผู้ที่มีปัญญาน้อย หรือผู้ที่ขาดการศึกษาเท่านั้น แต่ผู้ที่ศึกษาพระพุทธศาสนามาแล้วอย่างดีก็อาจเป็นเหตุแห่งความเสื่อมหรือความตกต่ำลงของศาสนาได้ เพราะว่าพระพุทธศาสนานั้นมีคำสอนที่อยู่ระหว่างคำสอนที่เอียงสุดข้อ ๒ แบบคือลัทธิกับอูจเฉททิสฺส แม้การปฏิบัติก็ไม่เอียงไปสุดข้อคือ กามสุขัลลิกานุโยคกับอิตถกิลมณานุโยค สัง.ขันธ์. ๑๓๙-๑๔๐ คำสอนที่จะให้ไปทางตรงเช่นนี้ก็เหมือนเดินข้ามทางแคบๆ ที่สองข้างเป็นเหว เผลอเมื่อไรก็ตกเหวข้างใดข้างหนึ่ง ทางที่เป็นเหวที่ว่่านั้นผู้คิดผู้เชื่อที่เป็นนักปราชญ์มีมาก เหตุผลก็ลึกซึ้ง มีใช่จะคัดค้านได้โดยง่าย แม้เรื่องมีอัตราหรือไม่ ตายแล้วเกิดหรือไม่ ที่เถียงกันมาจนปัจจุบันก็มาจากเหวทั้งสองนั้น ที่เถียงกันว่านิพพานเป็นอัตราหรืออัตรา ก็มาจากความละเอียดซับซ้อนของเหตุผลตามความเชื่อนั้น ถ้าเป็นความเชื่อที่มองเห็นข้อผิดพลาดได้ง่ายๆ

และไม่มีเหตุผลชวนให้เชื่อแล้ว อย่าว่าแต่จะลืบทอดมาถึงปัจจุบันเลย แม้เมื่อแรกสอนก็คงหาคนเชื่อได้ยาก ผู้รู้ศาสนาในปัจจุบัน บางครั้งก็คิดพลาดตกเหวได้ แต่ก็ไม่สำคัญเท่ากับการที่นักวิชาการหรือผู้รู้มักจะมี ความเชื่อมั่นในเหตุผลและความรู้ของตน มีความยึดถือตัวตนสูง จึงไม่ไ้ระแวงว่าสิ่งที่ตัวคิดนั้นกำลังพาไปตกเหว

การที่นักวิชาการตกเหวนั้น ถ้าตกลงมาทั้งตัวก็พอทำเนา แต่นักวิชาการก็มีลูกศิษย์ลูกหาที่เชื่อถือและนิยมยังเป็นนักวิชาการมีชื่อ ก็ยังมีลูกศิษย์มาก หากมาตกเหวลูกศิษย์ก็พากันตกเหวตามไปได้ง่าย นักวิชาการจึงต้องระมัดระวังที่จะไม่ให้ตกเหวเพราะตัวมีคนติดตาม จะต้องรับผิดชอบพาเขาไปให้ถูกทาง ต้องถ่อมตนว่า พระพุทธเจ้ามีพระปัญญายิ่งกว่าเรามากมายนัก ถ้าพระนางในปัญญาของตน ก็จะเกิดการหมิ่นพระพุทธเจ้าได้ เพราะเหตุความคิดที่ยากของพระพุทธศาสนาและความเชื่อมั่นในตัวเองมากเกินไปดังกล่าว

คำพังเพยที่ว่า “ลืดยังรู้พลาด นักปราชญ์ยังรู้พลั้ง” นั้นเป็นคำพังเพยที่นักปราชญ์ควรคำนึงถึงอยู่เสมอ

บางครั้งความพลั้งก็ทำให้เสนอตัดโน้นตัดนี้ออกไปจากพระไตรปิฎก เช่น ตัตถกถสรวรรคออก ตัตถกถรรวมออก หรือ ตัตถกถคอกออก เป็นต้น โดยอาศัยเกณฑ์ที่ตั้งขึ้นว่าพุทธศาสนาถือเกณฑ์อย่างนั้น เช่น หลักกรรม หลักเหตุผล หลักการพึ่งตนเอง เกณฑ์เช่นนี้ถูกต้อง แต่บางครั้งการวินิจฉัยของนักปราชญ์หรือนักวิชาการอย่างไม่รอบคอบ ก็ทำให้ใช้เกณฑ์อย่างไม่รอบคอบ พระไตรปิฎกก็ถูกเหวี่ยงมากบ้างน้อยบ้างไปเรื่อยๆ ผู้ที่ทำเช่นนั้นก็รู้สึกว่าเป็นวีรกรรมอันยิ่งใหญ่ที่สามารถค้นพบของแปลกปลอมในพระไตรปิฎกได้เช่นเดียวกับที่มีการทำเช่นเดียวกันนี้กับคัมภีร์ไบเบิลในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔ ลูกศิษย์ลูกหาจะคิดว่า นี่เป็นความเชื่อที่ถูกต้อง และหากเชื่อเช่นนี้ ก็จะเป็นคนทันสมัยและมีสติปัญญา แต่เราก็ต้องระวังว่า สติปัญญาของเราเทียบกับพระพุทธเจ้าไม่ได้ แม้ักวิชาการที่พยายามบอกว่าพระพุทธเจ้าเป็นคนธรรมดาจนในที่สุดถึงกับคิดว่าพระพุทธเจ้ามีความรู้และเหตุผลไม่มากไปกว่าคนธรรมดาเช่นตน ถึงกับตัดสินว่าพระพุทธเจ้าคิดเช่นนี้ถูก เช่นนั้นไม่ถูก ดังที่กล่าวโจมตีพระพุทธเจ้าในเรื่องต่างๆ เช่น เรื่องลัทธิสตรีย เป็นต้น

คนเหล่านี้เข้าใจผิด พระพุทธเจ้าแม้เป็นคนธรรมดาในเรื่องร่างกายเลือดเนื้อ แต่พระองค์ก็มีสติปัญญาพิเศษไม่ใช่ธรรมดา นักปราชญ์และนักวิชาการยิ่งใหญ่ของโลกก็เป็นคนพิเศษซึ่งต่างกับนักวิชาการธรรมดา การต่อเติมเสริมแต่งคัมภีร์อาจมีอยู่บ้างเป็นธรรมดา โดยเฉพาะคัมภีร์อินเดียโบราณ แต่ก็ต้องวินิจฉัยโดยรอบคอบ ข้อนี้นักวิชาการควรรู้และควรสอนลูกศิษย์ไม่ให้เผลอผิด เพราะถ้าเราให้ความรู้ผิดแก่ลูกศิษย์ เท่ากับเรากำลังทำบาป

เรื่องลัทธิศักดิ์สิทธิ์และอิทธิปาฏิหาริย์เป็นตัวอย่างที่เห็นได้ว่าเราควรระมัดระวังในการตีความพระไตรปิฎกให้ตีความได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงห้ามมิให้แสดงปาฏิหาริย์ คืออิทธิปาฏิหาริย์เป็นเรื่องไม่จริง และเรื่องที่พระพุทธเจ้าหรือพระสาวกอย่างพระปิลินทาสเถระแสดงปาฏิหาริย์นั้นก็ไม่จริงด้วย เพราะถ้าเป็นเรื่องจริงก็คงไม่ทรงห้าม ถ้าห้าม

แล้วก็คงไม่ทรงแสดงเสียเองอย่างที่ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ เรื่องที่เป็นจริงทั้งหลายนั้นพระพุทธเจ้าทรงสนับสนุนก็มี ไม่ทรงสนับสนุนก็มี อย่างความประหลาดของคนดี หรือชั่วก็เป็นเรื่องจริงทั้งคู่ แต่ก็ทรงห้ามทำชั่ว ให้ทำดี วิชาอย่างเช่นการทำสงครามก็มี แต่ก็ไม่ทรงสนับสนุนให้คนเรียนเพื่อทำสงครามกัน

พระพุทธเจ้าทรงกำราบคนที่ยึดถือและยกย่องปาฏิหาริย์ด้วยการแสดงปาฏิหาริย์ที่ยิ่งกว่า เช่นที่ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ แต่ก็ทรงแสดงว่าเป็นเรื่องที่ไม่ควรทำ ถ้าผู้ที่แสดงปาฏิหาริย์ได้อย่างยอดเยี่ยมบอกว่าไม่ควรทำ ก็น่าเชื่อว่าปาฏิหาริย์ไม่ใช่เรื่องที่จริงจัง พระองค์ก็ทรงสอนสิ่งที่ดีกว่าได้ คือสิ่งที่นำไปสู่ความหลุดพ้นจริง ไม่ติดข้องอยู่กับอิทธิฤทธิ์ต่างๆ ที่เป็นเรื่องโลกะ โทสะ โมหะ พระองค์มิได้กล่าวว่าปาฏิหาริย์ไม่มี แต่ทรงไม่ให้ยึดถือ วิชาความรู้โบราณนั้นมีมากซึ่งก็เหมาะกับสภาพแวดล้อมของยุคสมัย คนสมัยนี้สักก็คนจะมีความรู้ความสามารถในการจับช้างป่าอย่างพอกุญหรือส่วย แต่วิชานี้ก็มีจริง การฝังเข็มที่แพทย์แผนปัจจุบันเคยปฏิเสธมาตลอด ก็ต้องยอมรับในที่สุด การปฏิเสธความรู้เก่าโดยเอาเกณฑ์ความรู้อย่างปัจจุบันตัดสินนั้น ไม่ใช่เหตุผลที่ถูกต้อง เหตุผลที่คนสมัยใหม่อ้างก็คือคนรุ่นหลังแต่งเรื่องปาฏิหาริย์เติมเข้าไปในพระไตรปิฎก ไม่เชื่อว่าปาฏิหาริย์เป็นเรื่องจริงก็พอทำเนา แต่นี่รู้ถึงขั้นว่ามีคนแต่งเสริมแต่งแทรกเข้าไปในพระไตรปิฎกและรู้ว่าต้องการจะยกพระพุทธเจ้าให้มีฤทธิ์เดชเหนือกว่าศาสนาของศาสนาอื่นเพื่อจะหาสาวกและให้สาวกเชื่อมั่นในศาสนา ในที่สุดก็เกิดการค้นหาคำสอนแท้ขึ้นอย่างที่มีกพุดกันว่าค้นหาพระพุทธเจ้าพระองค์จริง และพระไตรปิฎกฉบับจริง และเสนอให้ตัดเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์และเรื่องอื่นๆ ที่นักปราชญ์คิดเอาตามเกณฑ์และปัญญาของตนออกโดยอ้างว่าเป็นของที่แต่งเติมขึ้นใหม่

เรื่องอิทธิปาฏิหาริย์นี้จะตัดออกก็ยังไม่กระทบทำลายพระพุทธศาสนามากนักเพราะเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้า

ก็ทรงไม่สนับสนุน แม้ว่าจะเป็นเรื่องฝึกได้เรียนได้จริง เช่นเดียวกับวิชาฟันดาบยิงธนูชนิดพิเศษอย่างที่ว่าเจ้าชายสิทธัตถะทรงสำเร็จอย่างล่ำลิก เป็นวิชาใช้ในการรบจริงในสมัยก่อนที่คนสมัยนี้แทบจะไม่รู้จักก็ตาม เรื่องที่กระทบอย่างร้ายแรงต่อคำสอนของพระพุทธเจ้าก็คือการปฏิเสธเรื่องชาติและภพภูมิ

เรื่องภพภูมินี้บางทีก็เรียกปนๆ ไปว่าเรื่องผีสังเทวดา เรื่องนรกสวรรค์ ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้งกันอยู่ คำทำนองนี้เป็นเรื่องขัดกับวิทยาศาสตร์ที่นักวิทยาศาสตร์ตั้งข้อรังเกียจและปฏิเสธเสียแต่ต้นแล้ว คนที่กลัวว่าจะเป็นคนไม่ทันสมัยอธิบายพระพุทธศาสนาก็ต้องพยายามอธิบายแบบที่ให้แก่คนที่ยินยวิทยาศาสตร์ยอมรับได้ เช่น ผีสังเทวดาไม่มี นรกสวรรค์ไม่มี มีแต่สวรรค์ในอกนรกในใจ พระพุทธศาสนาที่แท้ไม่เชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ทั้งนี้ก็เพื่อจะให้นักวิทยาศาสตร์นิยมชมชอบ คนที่คิดเช่นนี้ ถ้ามีใจเป็นนักวิทยาศาสตร์จริงๆ ก็ไม่นับถือเพราะยืนยันความเป็นวิทยาศาสตร์ยืนยันความเป็นวัตถุนิยมของตน นักวิทยาศาสตร์ที่แท้ไม่เชื่อกฎแห่งกรรม ไม่เชื่อสิ่งนอกประสาทสัมผัส ไม่ว่าจะเป็น ผีสังเทวดา นิพพาน อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เมื่อไม่เชื่อก็จัดเป็นคนนอกศาสนาไป นับถือศาสนาแค่ในส่วนที่ตนเห็นด้วยเป็นการส่วนตัว เช่นอาจจะถือศีล ๕ เป็นต้น แต่พวกครึ่งๆ กลางๆ วิทยาศาสตร์ก็รู้ๆ ปลายๆ เป็นนักวิทยาศาสตร์ก็ไม่เต็มตัว ถือศาสนาก็ไม่บริบูรณ์ มักจะทำตัวดังเป็นคนรู้เหตุผล ตัดสินศาสนาราวกับเป็นตัวแทนของวิทยาศาสตร์ ซึ่งที่จริงแล้วนักวิทยาศาสตร์ไม่สนใจเรื่องเหล่านี้ เช่น เรื่องภพภูมิก็เป็นเรื่องที่นักวิทยาศาสตร์ไม่ได้สนใจ เพราะเขาไม่เชื่ออยู่แล้ว ไม่เห็นความจำเป็นจะต้องพิสูจน์ ส่วนพวกครึ่งๆ กลางๆ จะพยายามพิสูจน์ด้วยเหตุผลว่าเป็นเรื่องไม่น่าเชื่อ หรือไม่มีเหตุผลพอจะให้เชื่อ ส่วนศาสนิกชนที่แท้ไม่สนใจพิสูจน์ด้วยเหตุผลเพราะเห็นว่าเป็นเรื่องพิสูจน์ไม่ได้ด้วยวิธีดังกล่าว และสนใจการปฏิบัติปฏิบัติชอบโดยเชื่อในกฎแห่งกรรม ชาติ และภพภูมิ เพราะเขาเห็นว่าหากไม่เชื่อเรื่องนี้เสียแล้ว ก็กระทบความเชื่อ

สำคัญอื่นๆ ของพระพุทธศาสนาจนทำให้ไม่เหลือความเป็นศาสนาที่นำไปสู่ความหลุดพ้น กลายเป็นเพียงวิชาพุทธจริยศาสตร์ หรือพุทธวิพากษ์มากกว่าจะมุ่งปฏิบัติบำเพ็ญเพียรภาวนา ทั้งนี้ ด้วยเหตุผลหลายประการ ดังต่อไปนี้

ประการแรก การไม่เชื่อภพภูมิเท่ากับเชื่อว่าตายแล้วไม่เกิดอีก คือตายแล้วสูญ อันเป็นความคิดของพวกโลกายตวาท หรือวัตถุนิยม วิทยาศาสตร์ก็จัดอยู่ในประเภทนี้ พระพุทธเจ้าทรงสอนว่าความเชื่อนี้เป็นมิจฉาทิฐิอย่างหนึ่งที่เรียกว่าอูจเฉททิฐิ ไม่เป็นทางหลุดพ้น

ประการที่สอง ปฏิเสธการให้ผลของกรรมชนิดข้ามภพข้ามชาติ เพราะการปฏิเสธภพภูมิเท่ากับปฏิเสธชาติหน้า ผลของกรรมหากจะเกิดได้ ต้องให้ผลเฉพาะในชาตินี้ เนื่องจากไม่มีภพภูมิที่จะไปเกิดอีก จึงไม่ต้องไปรับผลของกรรม แปลว่า มีกรรมที่ไม่ให้ผลในชาติหน้า แต่เนื่องจากในชาตินี้ บางทีกรรมก็ยังไม่ให้ผล ก็แปลว่า มีกรรมที่ไม่ให้ผลในชาตินี้ด้วย และหากไม่เชื่อชาติหน้า ก็ย่อมไม่เชื่อว่าชีวิตในชาตินี้เป็นผลสืบเนื่องจากกรรมที่กระทำในชาติก่อน ในที่สุด ย่อมเป็นที่ชัดเจนว่าคนเหล่านี้ไม่ได้เชื่อเรื่องกรรม อันเป็นเรื่องสำคัญของพระพุทธศาสนา แม้จะเป็นคนดี ก็ไม่นับว่าเป็นพุทธศาสนิกชนที่แท้

ประการที่สาม ปฏิเสธความคิดและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องภพชาติ เช่น การทำบุญอุทิศส่วนกุศล คำสอนเรื่องเปตพลี เทวดาพลี ปฏิเสธชาติภพต่างๆ ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบำเพ็ญบารมี ปฏิเสธวิบาก ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ อดีตชาติของบุคคล เช่น พระโมคคัลลาน์ หรืออุบลวรรณาเถรี เป็นต้น

ประการที่สี่ เมื่อปฏิเสธการบำเพ็ญบารมีที่ทำได้ยากยิ่ง ก็เท่ากับเห็นว่าความหลุดพ้นหรือนิพพานได้มาง่ายๆ เป็นพระพุทธเจ้ากันได้ง่ายๆ เพราะหากไม่เชื่อชาติภพภูมิ การบำเพ็ญบารมีการสั่งสมบารมีก็เป็นไปไม่ได้ เพราะตายแล้วก็สูญหมด

ประการที่ห้า ตามความเป็นจริงคนเหล่านี้ในใจ ปฏิเสธพระนิพพานอันเป็นความจริง และจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาด้วย เพราะหากไม่มีภพภูมิ นิพพาน ซึ่งเป็นภูมิสูงสุดก็พลอยไม่มีด้วย หากจะอธิบายว่าการบำเพ็ญเพียรและภพภูมิเป็นเรื่องระดับจิตใจที่ทำได้ในชาตินี้ ก็แปลว่าหากทำไม่สำเร็จในชาตินี้ก็หมดโอกาส เพราะตายแล้วสูญ และถ้าตายแล้วสูญ การนิพพานหรือไม่นิพพานก็ไม่มีความหมาย เพราะจะไม่มีผลอะไรหลังจากตายแล้ว

ประการที่หก หากตายแล้วสูญ ความดี ความชั่ว ก็ไม่มีความหมายเพราะไม่มีผลอะไรในอนาคต จึงมีแนวโน้มที่จะเชื่อและชักจูงกันให้เชื่อว่า หากความสุขในโลกนี้ก็เพียงพอ การทำดีเพื่อผู้อื่นไม่มีประโยชน์เว้นแต่ในที่สุดจะก่อประโยชน์ยิ่งกว่าให้แก่ตัวเอง ระบบคุณค่าที่ว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว อันเป็นคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนา ย่อมถูกทำลาย เพราะถ้ากรรมให้ผลไม่แน่นอน ก็เป็นกฎไม่ได้ และดีชั่วก็เป็นเพียงของสมมติ หากพิจารณาในชาตินี้เท่านั้น ก็จะพบว่ามีคนทำชั่ว แต่มีความสุขบนกองเงินกองทองอยู่มากมาย

ประการที่เจ็ด หากนิพพานไม่มีเพราะทุกอย่างจบสิ้นในชาตินี้และไม่มีอะไรต่างกันระหว่างนิพพานกับไม่นิพพาน มรรคมียงค์ ๘ ก็ไม่มีประโยชน์ ปฏิจลสมุปปาท และอริยสัจ ๔ ก็ไม่จำเป็น เพราะไม่ว่าชีวิตจะเป็นอย่างไร ก็ไปสิ้นสุดที่ความตายเหมือนกันหมด ป่วยการบำเพ็ญเพียรให้เสียเวลา แม้บางคนจะทำไปเพื่อความสุขกายสบายใจในโลกได้ ก็เป็นการเสียสละปรายกัถลประโยชน์และปรมัตถประโยชน์

พระพุทธเจ้าของเราไม่มีได้ทรงเข้าพระทัยในเรื่องสำคัญๆ ดังกล่าวมาข้างต้นด้วยการคิดเอาตามเหตุผล เพราะการคิดเอาตามเหตุผลนั้นเป็นเรื่องที่ทรงสอนใน เกสปุตตสูตรว่าอย่าให้เชื่อมั่นยึดมั่น แต่ทรงเห็นกรรมของสัตว์ เห็นภพภูมิ และพระนิพพานด้วยพระญาณที่ได้จากการทรงบำเพ็ญเพียรภาวนาอย่างยากยิ่ง เป็นการเห็นตรง ไม่ใช่เห็นผ่านการอ้างเหตุผล ความรู้นี้เป็นความรู้เฉพาะบุคคล คือ เป็นปัจเจกตั้ง ต้องปฏิบัติเองรู้เอง ความคิดที่ชักนำไปสู่การไม่เชื่อมั่นในความคิดหลักๆ ของพระพุทธศาสนา ดังกล่าว เป็นความคิดที่แสดงความขาดศรัทธาในกรรมในวิบากและในความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เช่นนี้น่าจะเป็นปฏิปักษ์กับพระพุทธศาสนามากกว่าจะสร้างความเจริญศรัทธาและปัญญา เราต้องไม่ลืมว่ามีวิชาอื่นๆ ที่ไม่ใช่วิทยาศาสตร์อยู่มากมาย เช่น คนที่เจ็บปวดกล้ามเนื้อ นักวิทยาศาสตร์อาจต้องใช้ยานวดและกินอยู่หลายวัน แต่หมอฝังเข็ม และหมอจับเส้นสามารถทำให้หายเจ็บได้ในเวลาไม่เกิน ๕ นาที วิชาฝังเข็มและวิชาจับเส้น ก็ไม่ใช่วิชาที่วิทยาศาสตร์รู้จัก หากไม่เปิดตาเปิดหูรับรู้สิ่งเหล่านี้ก็จะมิดมนอนธการเวียนวนอยู่ในวิทยาศาสตร์ ยิ่งวิชาแก้ทุกข์ทางใจด้วยแล้ว วิทยาศาสตร์ก็ได้แต่ให้ยาระงับชั่วคราว ไม่สามารถแก้ที่สาเหตุแท้จริงได้ มีแต่วิชาของพระศาสดาทั้งหลายเท่านั้นที่ได้สร้างมาเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว วิทยาศาสตร์อย่างมากก็แก้ได้เพียงทุกข์ทางกายหรือทุกข์ทางใจที่มาจากเหตุทางกาย ตัดเรื่องภพภูมิออกไป เท่ากับทิ้งของมีค่าโดยขาดพิจารณาญาณ

